

І. Я. Зима,
к. мед. н. аук, головний лікар комунального закладу,
"Рівненська обласна клінічна лікарня", м. Рівне

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.3.134

СВІТОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНСТИТУТИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

I. Zyma,
PhD in Medical scienc, Chief Physician of the Municipal Institution "Rivne Regional Clinical Hospital", Rivne

WORLD AND NATIONAL INSTITUTES OF HIGHER EDUCATION DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті подано позицію автора, відповідно до якої необхідно визначати інституалізацію в сфері вищої освіти з точки зору двох складових — суспільні інститути-норми та інститути — організації вищої освіти. До суспільних інститутів-норм автором віднесено міжнародні законодавчі норми, діяльність вітчизняної вищої освіти в рамках Болонського процесу. Розглядаються інші системи оцінки якості освіти та міжнародні звичаї та традиції, частиною яких є вища освіта України. Відзначено, що вітчизняні формальні та неформальні інститути у формі звичаїв та традицій також значно впливають на сучасну систему вищої освіти.

Визначний вплив на трансформацію системи вищої освіти мають міжнародні організації, що працюють у сфері освіти. В статті розглянуто діяльність таких організацій, як ЮНЕСКО, ОЕСР, ERASMUS+, Європейська комісія, Європейська Рада, Європарламент.

У статті віднесено до суспільних інститутів-норм законодавчі норми і правила, що регламентують діяльність у сфері вищої освіти, зокрема Конституція України, Закон України "Про вищу освіту", Постанови Кабінету Міністрів, що стосуються вищої освіти, Міністерства охорони здоров'я, нормативні документи Міністерства освіти і науки України, НАЗЯВО, Статути ЗВО, внутрішні нормативні документи ЗВО. До морально-етичних норм, які є неформальними інститутами, але мають значний вплив на систему вищої освіти слід віднести кодекс поведінки викладача, правила поведінки студентів, системи об'єктивного оцінювання знань студентів, інші "неписані" правила відносин між викладачами та студентами та між іншими групами в колективі університету.

У статті до установ та закладів, що сприяють розвитку та модернізації системи освіти в Україні, віднесено корпорації та підприємства, які формують попит на фахівців та визначають основні вимоги до їх кваліфікації, організації роботодавців, що працюють практично в тій же сфері, але їх діяльність більшою мірою спрямована на задоволення потреб на рівні регіону, професійні спілки — для студентів та для викладачів, громадські організації та фонди суміжною із освітою діяльністю, молодіжні організації.

The author's position according to which it is necessary to determine the institutionalization of her in the field of higher education from the point of view of two components — social institutions-norms and institutes — organizations of higher education is presented in the article. The international normative norms, the activity of the national higher education within the framework of the Bologna Process. Are considered by the author to the public institute norms. Other systems of education quality assessment and international customs and traditions, part of which are higher education in Ukraine. It is noted that domestic formal and informal institutions in the form of customs and traditions also have a significant influence on the modern system of higher education.

The international organizations working in the field of education have a definite influence on the transformation of the higher education system. The article deals with the activities of such organizations as UNESCO, OECD, ERASMUS+.

The article refers to public institutions — the norms of the legislative norms and rules governing activities in the field of higher education, in particular the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine "On Higher Education", the Decrees of the Cabinet of Ministers on Higher Education, the Ministry of Health, normative documents Ministry of Education and Science of Ukraine. To the moral and ethical norms that are informal institutions, but have a significant impact on the system of higher education should include the code of conduct of the teacher. rules of student behavior, systems of objective assessment of students' knowledge, other "unwritten" rules of relations between teachers and students and among other groups in the team of the university.

In the article institutions and institutions that promote the development and modernization of the education system in Ukraine include corporations and enterprises that form the demand for specialists and determine the basic requirements for their qualification, the organization of employers working in the same field, but their activities to a greater extent is aimed at satisfying needs at the regional level, professional unions — for students and teachers.

Ключові слова: світові, національні, інститути, розвиток, вища освіта, Україна, ЮНЕСКО, ОЕСР.
Key words: world, national, institutions, development, higher, education, Ukraine, UNESCO, OECD.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вдосконалення системи підготовки кадрів базується перш за все на високому рівні якості вищої освіти. Сучасна державна система управління вищою освітою стрімко реформується за кращими європейськими та світовими зразками. Реформування системи освіти спирається на рекомендації, досвід, фінансування міжнародних організацій. Ці організації активно поширюють свою діяльність в Україні та стають окремою ланкою інституційної системи управління освітою.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Значна кількість публікацій вітчизняних вчених присвячена проблемам інституційного забезпечення якості вищої освіти. Серед відомих вчених ми можемо виділити таких як: Дем'янчук О.П., Куклів О.В., Гринькевич О.С., Левицька О.О., Сазонець І.Л. Однак багатогранність цієї тематики, її мультидисциплінарність та високий рівень інноваційності постійно змушує шукати додаткові напрями та форми інституційного вдосконалення вищої освіти.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є виявлення впливу світових та національних інститутів на стан та вдосконалення розвитку вищої освіти України

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проаналізуємо основні інституційні зміни, що проходять на теперішній час у системі вищої освіти в цілому. Дем'янчук О.П. у статті "Політичні та інституційні обмеження реформ в українській вищій школі" визначає наступні рівні інституційної структури системи освіти України:

Макрорівень — всі формальні, неформальні та освітні інституції, що так чи інакше вносять внесок в освітній розвиток особистості і суспільства.

Державний рівень — система навчальних закладів, об'єднаних єдиним керівництвом і єдиними жорсткими правилами і нормами, включаючи перелік спеціальностей з державною стандартизацією їх змісту.

Інституційний рівень — окремі навчальні заклади чи об'єднання не залежно від форми власності.

Фаховий рівень — факультети споріднених спеціальностей, наукові школи, що за академічною традицією мають право на остаточну істину [1, с. 47].

О.В. Куклів пропонує в статті "Інституційні засади трансформації вищої освіти" розглядати інститут вищої освіти в таких аспектах:

- як інститут суспільства, держави й економіки країни і регіону — активний чинник людського розвитку;
- як інституційний центр зосередження особистостей і колективів;

— як складну інтелектуальну сферу управління [2, с. 38].

Необхідно погодитися з позицією визначати інституалізацію її в сфері вищої освіти з точки зору двох складових — суспільні інститути-норми та інститути — організації вищої освіти. До суспільних інститутів-норм ми можемо віднести міжнародні законодавчі норми — діяльність вітчизняної вищої освіти в рамках Болонського процесу, та інші системи оцінки якості освіти та міжнародні звичаї та традиції, частиною яких є вища освіта України. Вітчизняні формальні та неформальні інститути у формі звичаїв та традицій також значно впливають на сучасну систему вищої освіти. До таких звичаїв і традицій ми можемо віднести толерантні норми, що пов'язані з духовністю та релігією нашого народу, соціальні умови виховання дітей в сім'ях на принципах гендерної рівності, піклування. Взаємоповаги членів родини, політичні та управлінські інститути країни, що заохочують до набуття вищої освіти та стимулюють прагнення до глибоких знань.

Безумовно до суспільних інститутів-норм необхідно віднести законодавчі норми і правила, що регламентують діяльність у сфері вищої освіти, зокрема Конституція України, Закон України "Про вищу освіту", Постанови Кабінету Міністрів, що стосуються вищої освіти, Міністерства охорони здоров'я, нормативні документи Міністерства освіти і науки України, НАЗЯВО, Статуту ЗВО, внутрішні нормативні документи ЗВО. До морально-етичних норм, які є неформальними інститутами, але мають значний вплив на систему вищої освіти слід віднести кодекс поведінки викладача, правила поведінки студентів, системи об'єктивного оцінювання знань студентів, інші "неписані" правила відносин між викладачами та студентами та між іншими групами в колективі університету.

Ключовий вплив на забезпечення якісної підготовки фахівців мають інститути-організації, що працюють у сфері вищої освіти. До таких інститутів-організацій слід віднести органи управління в сфері вищої освіти, наприклад, МОН, НАЗЯВО, Управління освіти в регіональних та міських органах влади, власники ЗВО, представництва в Україні міжнародних організацій, що опікуються сферою освіти, неурядові організації, що працюють в сфері освіти, міжнародні організації, що забезпечують оцінку якості освіти та громадську акредитацію закладів освіти, громадські, студентські асоціації, організації при органах влади при університетах та ін. безумовно, навчальні заклади також є однією з головних форм інституційного забезпечення організації освіти. До таких навчальних закладах можна віднести університети, коледжі при університетах, академії, інститути, консерваторії, вищі училища спеціального спрямування, військові кафедри при університетах.

Спільно з ЗВО обслуговують процес вищої освіти такі установи: спортивні комплекси, заклади харчування. Бібліотеки, типографії, інформаційні центри, архіви.

До установ та закладів, що сприяють розвитку та модернізації системи освіти в Україні можна віднести корпорації та підприємства, які формують попит на фахівців та визначають основні вимоги до їх кваліфікації, організації роботодавців, що працюють практично в тій же сфері, але їх діяльність більшою мірою спрямована на задоволення потреб на рівні регіону, професійні спілки — для студентів та для викладачів, громадські організації та фонди суміжною із освітою діяльністю, молодіжні організації.

За останнє десятиліття інститут вищої освіти зазнав значну трансформацію. Сучасний стан вищої освіти визначається сформованою під впливом загальних інституційних змін суспільства, які потребували нових фахівців. До таких змін необхідно віднести:

- ринкові перетворення (розвиток приватної та корпоративної освіти, нові форми навчання, мобільності та отримання вищої освіти, комерціалізація освіти, збільшення попиту на освіту, диференціація трудових доходів);

- відкритість економіки (міжнародні навчальні корпорації, незатребуваність людського капіталу, вимивання робочих місць кваліфікованої праці, інтелектуальна міграція);

- науково-технічний прогрес (комп'ютеризація, інновації, інформатизація, телекомунікації, дистанційне навчання. Нові технології, попит на працівників високої кваліфікації);

- державне регулювання (демократизація в освіті, посилення податкового тиску, зменшення соціальних гарантій, скорочення державного фінансування освіти).

Світовим інститутом-організацією, що регулює систему освіти на самому вищому рівні є ЮНЕСКО. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, скорочено ЮНЕСКО (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) — міжнародна організація, спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка при співпраці своїх членів-держав у галузі освіти, науки, культури сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку національної культури, охороні пам'яток культури тощо.

У галузі освіти основні зусилля ЮНЕСКО спрямовані на:

- сприяння розширенню доступу до базової освіти та ліквідації неписьменності;

- розвиток екологічної та превентивної, безперервної, професійно-технічної та вищої освіти;

- сприяння проведенню аналізу та оцінки національних освітніх систем, розробці політики та здійсненню

Таблиця 1. Основні заходи і документи в освітній сфері ініційовані ЮНЕСКО

Рік	Подія
1953, 1956, 1959, 1976, 1979, 1997	Регіональні конвенції про визнання кваліфікації (оцінювання якості освіти), які ратифіковані понад 100 державами-членами і стали ядром Болонського процесу
2002, 2004,	Глобальний Форум з міжнародної якості, акредитації та визнання кваліфікації
2006	Пілотний проект із відкриття порталу провідних ЗВО з метою надання достовірної і повної інформації про авторитетні ЗВО світу
2007	Глобальна ініціатива (спільно зі Світовим банком) із забезпечення якості вищої освіти з метою створення міжнародних програм підтримання освіти у країнах, що розвиваються, Східній Європі та Середній Азії
2007	Глобальний Форум з міжнародної якості, акредитації та визнання кваліфікації
2011	Глобальний Форум (спільно з ОЕСР і Світовим банком) у Парижі «Рейтинг та оцінка якості вищої освіти – сильні та слабкі сторони» для вивчення проблем конкурентоспроможності вищої освіти, вироблення дієвої методології оцінювання роботи ЗВО, використання відповідних результатів в освітній політиці
2015	Світовий освітній Форум у м. Інчхон (Південна Корея), результатом якого стала Інчхонська декларація «Освіта 2030», що визначає стратегічні цілі і пріоритети розвитку освіти на всіх рівнях у довгостроковій перспективі

реформ у галузі освіти з метою покращання її якості та адаптації до потреб суспільства;

- підготовку освітянських кадрів;

- сприяння визнанню еквівалентності навчальних курсів, свідоцтв і дипломів у сфері освіти [3].

До складу ЮНЕСКО входять такі міжнародні підрозділи: Інститут ІТ-освіти, Міжнародний інститут вищої освіти в Латинській Америці і Карибському регіоні, Міжнародний центр технічної і професійної освіти та підготовки кадрів, Інститут статистики, Міжнародне бюро освіти, Міжнародний інститут планування, Міжнародний інститут розбудови потенціалу в Африці, Інститут навчання протягом всього життя. В таблиці 1 подано резонансні заходи, що було проведено ЮНЕСКО останніми роками в галузі вдосконалення систем освіти.

Світова інституційна система забезпечення якості вищої освіти координується ще одною потужною організацією — регіональним угрупованням — ОЕСР. Активно працює ця організація з Урядом України в сфері освіти. Зокрема 7. 10.2014 було підписано "Меморандум взаєморозуміння між урядом України і організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва". Основними положеннями цього меморандуму є такі:

- оцінювання ефективності системи освіти згідно з міжнародними критеріями (наприклад, PISA), надання порад щодо покращення політики в галузі освіти у пріоритетних сферах, доступ до відповідних міжнародних досліджень та моніторингу для гарантування проінформованих національних реформ, покращення національного діалогу у сфері освітньої політики;

- проведення семінарів для мобілізації стейкхолдерів, обмін досвідом, освітні стратегії та плани дій щодо організації реформ;

- забезпечення доступу громадян до якісної освіти (включаючи вищу), Якість викладання та навчання у школах, менеджмент персоналу та ресурсів, здатність до для попередження та виявлення зловживань у сфері освіти;

- виявлення слабких сторін освітньої політики, які ведуть до нерозуміння, або зловживання довірою, ство-

рення направлених рекомендації щодо усунення ризиків цілісності та покращення їх раннього виявлення і використання антикорупційних механізмів для зменшення рівня корупції, відновлення довіри громадян щодо можливості функціонування освіти на засадах таланту та заслуг, консолідація даних про освіту в Україні, які можуть у подальшому використовуватися у співпраці з ОЕСР, підтримка розповсюдження результатів та рекомендацій [4].

Основними міжнародними інструментами проведення політики ОЕСР в сфері освіти є такі її підрозділи як Комітет з питань освітньої політики, Центр з питань досліджень та інновацій в галузі освіти, Програми: IMHE, PISA, PIAAC. У таблиці 3 подано основні інформаційно-аналітичні видання ОЕСР з питань вищої освіти. До таких видань необхідно віднести наступні звіти та доповіді: "Стан вищої освіти", кварталні звіти, журнал "Управління вищою освітою та політика", новини ОЕСР, е-бюлетень та інформації про заходи програми IMHE, "Результати PISA-тестувань", "PISA та Focus" (короткі огляди роботи Програми), "Обстеження компетентностей дорослих", "Навички дорослих у фокусі", "Гендерна рівність в освіті: здібності, поведінка, впевненість", "Студенти, комп'ютери і навчання", "Огляд освіти", "Освітні індикатори у фокусі" [5, с. 87].

До організацій міжнародного рівня, що є інституційними регуляторами освітнього процесу слід віднести Світовий банк, що опікується системою транснаціоналізації освіти та фінансуванням освітніх проектів, Міжнародну асоціацію університетів, Міжнародну експертну групу з рейтингування та наглядову Раду цієї групи, Міжнародну мережу агентств забезпечення якості вищої освіти, міжнародні групи дослідників та експертів. До останніх міжнародних груп необхідно віднести Товариство з досліджень у галузі вищої освіти, Асоціація з вивчення вищої освіти, Консорціум дослідників вищої освіти, Центр дослідження політики в системі вищої освіти, Центр міжнародної вищої освіти [7].

Система вищої освіти України, її інституційна складова більшою мірою спираються на наукові традиції та сучасні новації, що є притаманними для Європейського освітнього простору. В Європейському Союзі крім головних інституцій-органів управління, таких як Європарламент, Європейська Рада, Рада ЄС, Єврокомісія безпосередньо питання вдосконалення системи управління освітою та її вдосконаленням на регіональному рівні займаються такі інституції як Агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури, Європейський центр розвитку професійної освіти, Європейська навчальна фундація, Європейський офіс ERASMUS+ [6].

ВИСНОВКИ

Серед інституцій Європи слід визнати найвпливовішим такі: Європейська мережа забезпечення якості, Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація ЗВО, Європейський союз студентів, Європейська асоціація дослідників освіти.

В Україні головними інституційними структурами, що забезпечують діяльність системи освіти слід вважати такі: Верховна Рада України; Уряд країни; Державні структури (МОНУ, НАЗЯВО, акредитаційні комісії, навчально-методичні центри, інститути, що працюють у

сфері досліджень проблем освіти); громадські об'єднання (організації роботодавців, об'єднання ЗВО, аналітичні центри, благодійні фонди, освітні асоціації, спілка дослідників); заклади вищої освіти (розробка внутрішніх систем забезпечення якості); громадяни, що є причетними до системи освіти (викладачі, студенти, їх батьки).

Література:

1. Дем'янчук О.П. Політичні та інституційні обмеження реформ в українській вищій освіті / О.П. Дем'янчук // Наукові записки. Політичні науки. — 2002. — Т. 20. — С. 44—49.
2. Куклін О.В. Інституційні засади трансформації вищої освіти України / О.В. Куклін // Економіка та держава. — 2012. — № 9. — С. 35—38.
3. ЮНЕСКО, Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Юнеско>
4. Організація економічного співробітництва та розвитку, Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Організація_економічного_співробітництва_та_розвитку
5. Гринькевич О.С. Інституційне середовище забезпечення якості системи вищої освіти: міжнародний та національний аспекти / О.С. Гринькович, О.О. Левицька // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини і світове господарство. — 2017. — № 15. — Ч. 1. — С. 84—90.
6. ЕРАЗМУС+, Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Еразмус>
7. Сазонець І.Л., Зима І.Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я. — Рівне; Волин. береги 2018. — 168 с.

References:

1. Dem'ianchuk, O.P. (2002), "Political and institutional constraints on reform in Ukrainian higher education", *Naukovi zapysky. Politychni nauky*, vol. 20, pp. 44—49.
 2. Kuklin, O.V. (2012), "Institutional Principles of the Transformation of Higher Education in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 9, pp. 35—38.
 3. wikipedia (2019), "UNESCO", available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/UNESCO> (Accessed 20 Jan 2019).
 4. wikipedia (2019), "OECD", available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/OECD> (Accessed 20 Jan 2019).
 5. Hryn'kevych, O.S. and Levyts'ka, O.O. (2017), "The institutional environment for ensuring the quality of the higher education system: international and national aspects", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny i svitove hospodarstvo*, vol. 15, no. 1, pp. 84—90.
 6. wikipedia (2019), "Erasmus Programme", available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Erasmus_Programme (Accessed 20 Jan 2019).
 7. Sazonets', I.L. and Zyma, I.Ya. (2018), *Sotsial'ni instytuty v transformatsii derzhavnoi systemy upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Social Institutions in the Transformation of the Public Health Management System], Volyn. Oberehy, Rivne, Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 30.01.2019 р.*